

Fig. 1. Kirken set over det åbne land på dens nordside. KdeFL fot. 1985. - *The church seen from north-east.*

ØRTING KIRKE

HADS HERRED

Ved skøde af 27. januar 1687 afstod kongen kirken til sekretær i Danske kancelli Peder Rodsteen,¹ som 11. marts 1689 overdrog den til Otte Krabbe til Åkær.² Kirken fulgte herefter Åkær til 1810, da gårdens ejere solgte den til sogneboerne.³ Kirken overgik til selveje 1. januar 1908.⁴

I hvert fald ved midten af 1500'erne var sognet forenet med Gosmer, og 1579 fik præsten tilladelse til at flytte til denne kirkes præstegård (Præstholm), angiveligt fordi der i Ørting manglede vand.⁵ 4. september 1655 blev Ørting sogn *annex* til Falling og har været det siden, men Hads herredsbog 1661⁶ tilføjer, at Ørting betragtedes som hovedsognet, fordi præsten boede der.

Ved Bilsbæk i sognets vestlige del ligger voldstedet Gammel Åkær.

Møntfund. Ved gulvarbejde i koret 1956 fandtes i alt 11 *mønter, hvoraf den ældste er fra Valdemar Sejrs tid og den yngste er en mecklenborgsk hulpening fra omkring år 1400.⁷

Kirken er rejst på en kuplet hævnning i et relativt fladt terræn og er synlig over et større område, når bortses fra træer og den omgivende bebyggelse. Landsbyen og den sydøstfor liggende stationsby af samme navn er i de senere år vokset sammen og dækker efterhånden et betragteligt areal. Kirken indtager fortsat sin fremskudte og næsten isolerede plads midt på nordsiden af landsbygaden, over for præstegården (jfr. fig. 29 og 30).

Den svagt trapezformede *kirkegård*, der ikke ses at være udvidet, *hegnes* af markstensdiger på alle sider undtagen sydsidens østre halvdel, hvor der lukkes med en ny, teglhængt mur af røde sten. Kampestensmuren nævnes første gang i synsprotokollens beskrivelse 1862, men er utvivlsomt identisk med den ringmur, der

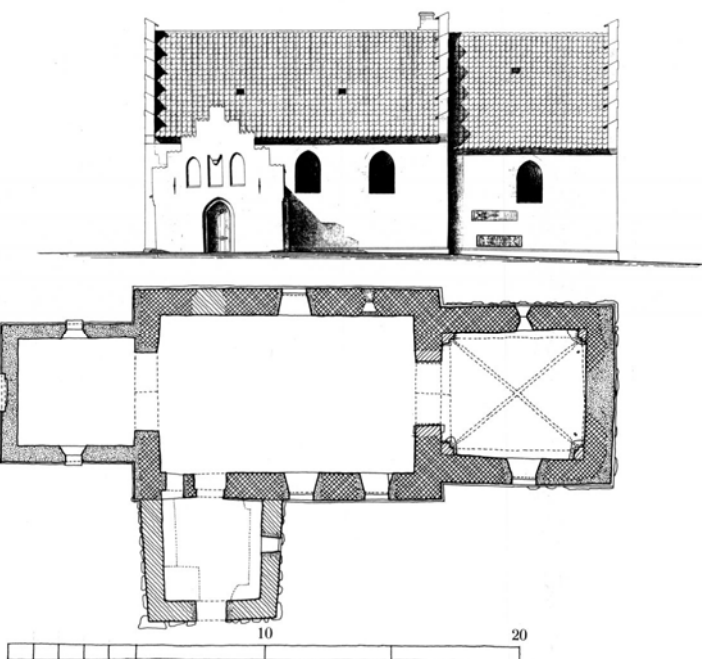
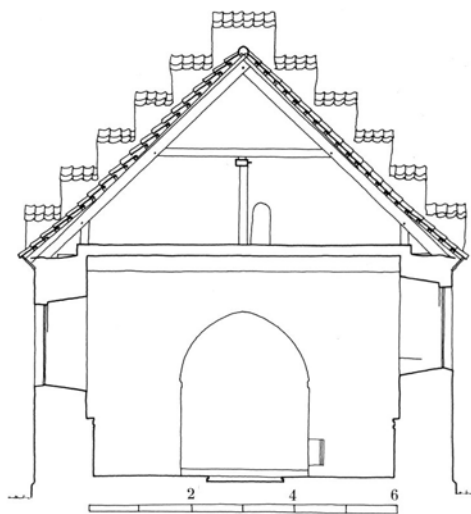

Fig. 2. Opstalt af sydsiden (før tårnets opførelse) og grundplan 1:300 samt (forneden på siden) tværsnit i skibet, set mod øst 1:150. Henholdsvis målt og tegnet 1890 af R. Frimodt Clausen og målt 1972 af Karen Vium Jensen og Preben Skaarup, tegnet af KdeFL 1986. På planen er våbenhusets murede bænke angivet på grundlag af Frimodt Clausens opmåling. - *Elevation, plan and section through nave.*

1717⁸ var i så dårlig stand, at svinene gik ind og omrodede gravene.

Hoved *indgangen* er midt på sydsiden og udformet som port med en låge på hver side, alt af jerngitterfløje ophængt på murede, hvidkalkede og teglhængte piller. I nord er 1976 etableret en hvidmalet stakitlåge for at give adgang til en samtidig anlagt affaldsplads.⁹ Porten nævnes

tidligst 1715, da den var i dårlig stand; 1719⁸ omtales tillige en låge. Det anføres 1835,¹⁰ at stakitporten skal repareres, og 1844 at den og tømmeret omkring skal males. En fornelse kom på tale 1907.¹¹

Et hvidkalket, teglhængt *ligkapel* er 1958, efter tegning af H. P. Nielsen, opført uden for kirkegårdens sydvestre hjørne. Det afløste et *†kapel*, som lå længere mod øst, i tilknytning til porten, og var bygget i blank mur af røde sten i nyromanske former med tinder på gavlene.¹² Huset, som antagelig var fra tiden omkring århundredskiftet, omtales første gang 1927¹³ i anledning af en reparation.

Før tårnets opførelse 1891 var der på kirkegården et *†klokkehus*, der benævnes »træværk« 1681-82,¹⁴ da det omtales første gang. 1715⁸ betegnes det »klokkehus«, og man noterede, at det »står for sig selv«. 1720⁸ behøvede klokken »overklædning«, 1844¹¹ skulle tømmeret males, og 1877¹³ ønskede synet, at taget blev fornyet. Uldall bruger i sin beskrivelse benævnelsen klokkestabel.

Fig. 3. Kirken set fra nordøst. Hugo Matthiessen fot. 1912. — *The church seen from north-east*

Arealets *beplantning* er en række kastanier i vest og enkelte langs syddiget. Helt eller delvis er disse træer vist identiske med dem, der ønskedes sat 1884.¹³ I dag står der desuden nogle birke øst for kirken. En urnegravplads er 1978 anlagt på kirkens nordside.

Et *fortov* omkring kirken figurerede på programmet for en almindelig restaurering 1936; 1947 skulle det dækkes af ral.

BYGNING

Kirken består af kor og skib fra årtierne omkring 1200. I den sene middelalder er der indbygget hvælv i koret og rejst et våbenhus foran syddøren. 1891 er tilføjet et tårn ved skibets vestgavl. Orienteringen har nogen afvigelse mod syd.¹⁵

Det oprindelige anlæg, hvor koret udvendigt er nærmest kvadratisk, og skibets bredde forholder sig til længden som 2 til 3, tilhører gruppen af små kirker. Bygningen er lidt større end f.eks. kirken i Randlev (s. 2466). Murene er op-

ført af *granitkvadre* på en skråkantsokkel med bagmure af marksten. Facaderne er omsatte, og korets gavl, der støttes af en forankring til skibets østgavl, er ommuret.¹⁶

De nedre hjørner af den tilmurede *nordportal* ses udvendig og sidder over for den enkle, rektangulære sydportal, der er bevaret i brug. Ved en ommuring, muligvis 1717,⁸ da der var behov for reparation, er denne døråbning gjort fladbuet på indersiden. Af de oprindelige *vinduer*, der utvivlsomt har været fordelt med tre i koret og fire i skibet, er tilsyneladende kun to bevaret. Det ene sidder i korets nordmur og er muligvis omdannet¹⁷ forneden, det andet sidder i samme side af skibet og er tilmuret, men skimtes i facaden.¹⁸

I kirkens *indre*, hvor skibets beklædte loftsbjælker er utilgængelige, bemærkes i sydsiden af den omdannede triumfbue en større, indmuret granitblok. At dømme efter de synlige sider af den 118 cm lange sten, er den kasseformet og måler på de to andre leder ca. 30 X 50 cm. Muligvis er den nuværende underside kun råt til-

Fig. 4. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1981. - *The church seen from south-east.*

hugget. Langs den ene langsideside på den endeafside, som vender mod skibet, er stenen profileret med to vulster og en skrånkant, delvis dækket af puds og kalk¹⁹ (jfr. fig. 2). Ud fra den antagelse at stenen har været benyttet i koråbningen, ligger den formodning nær, at denne oprindelig var kvadersat og havde profilerede vederlagsbånd eller måske snarere sokler, ligesom det er tilfældet i nogle af nabokirkerne (jfr. Randlev, s. 2465).

Ændringer og tilføjelser. Et krydshvælv blev indbygget i koret engang i 1400'erne. I rummets hjørner er der muret falsede piller til hvælvets bæring, men i modsætning til den mest udbredte form mangler disse et midtfremspring svarende til ribberne. Vederlag er som vanlig angivet med et udkraget normalskifte, og på de retkantede halvstensribbers nedre del er stenene stillet på kant. Der er halvstens overribber med enkelte kamtrin.

Våbenhuset, som antagelig er senmiddelalderligt, er bygget af rå kamp og munkesten på en syld af store marksten, der træder frem på alle tre sider. Over gavlens fladbuede, oprindelig

spidsbuede og til begge sider falsede portal (jfr. fig. 5) er udsparet tre blændinger på en fælles fodlinie; de to flankerende er spidsbuede. Midtblændingen, der også var spidsbuet, men højere end de andre og synes at have rummet en lysglug, er omdannet foroven. Ændringen er formentlig sket ved indmuring af den bjælke, hvormed gavlen er fæstnet til skibets murrem, og som utvivlsomt er identisk med det anker, der eksisterede 1803.⁸ Våbenhusets sidefacader afsluttes med falsgesims, og gavlen krones med kamtakker, der er muret med små sten. 1721⁸ konstaterede synet, at loftet manglede, og 1894¹³ ønskede man loftsbrædderne fornyet og malet. 1860¹¹ blev foreslået et nyt vindue af jern. De *†murede bænke*, der oprindelig synes at have eksisteret langs rummets vægge, foruden en brændselskasse eller en kalkkule i det sydvestre hjørne (jfr. fig. 2), er antagelig fjernet ved bygningens istandsættelse 1936.

Eftermiddelalderlige tildragelser. Fra århundrederne efter reformationen foreligger meget fa efterretninger om bygningsarbejder ved kirken. Det meddeles blot, såvel i begyndelsen af

1700'rne⁸ som i første del af forrige århundrede,¹⁰ at tilstanden er god, eller at der ingen mangler findes. 1850¹¹ var loftet nyhvidtet, men 1862 mente synet, at det burde gipses. Dette ønske indfries måske ikke lige straks, og i forbindelse med tårnets opførelse skulle skibets loftsluger lukkes og gipses.

1889¹¹ nøjedes man med en nødtørftig forbedring af den ovenfor omtalte klokkestabel, da »der blandt kirkeejerne er stemning for tårn«. Efter ministeriets godkendelse af et tårnprojekt udarbejdet af den kgl. bygningsinspektørs forhenværende konduktør Rudolf Frimodt Clausen, gennemførtes byggeriet 1891, og året efter konstaterede synet, at kirken nu havde »et smukt tårn af røde sten«. ¹¹ Ved en spidsbuet gennembrydning af vestgavlen blev tårnrummet, hvor der sidder en nu tilmuret vestportal, sat i forbindelse med skibet.

1936 blev, med Viggo Norn som arkitekt, foretaget en hovedstandsættelse, hvorved bl.a. etableredes skibets eksisterende loft med indklædte, synlige bjælker; samtidig hævedes loftet i våbenhuset, og gulvene blev fornyet. Under H. P. Niensens ledelse blev koret udbedret 1956, og 1975 stod H. P. Holm Nielsen for en restaurering, der bl.a. omfattede udskiftning af gulv i kor og skib.

Et gulv af marksten blev under restaureringen 1936 iagttaget i skibet. Den ældste omtale er synets bemærkning 1803,⁸ at gulvene overalt trænger til omlægning. Ifølge synsprotokollens beskrivelse 1862 bestod gulvene af mursten. 1891 foreslog synet at belægge korets og skibets gulve med fliser, og man tænkte sig at anvende de gamle gulvsten som bagmur ved det forestående tårnbyggeri. 1908 lagdes brædder i stolestaderne, men på grund af svamp måtte de udskiftes i de følgende år, først med fliser, senere med cementudstøbninger. 1926 omtales atter trægulve. Som ovenfor nævnt fornyedes gulvet 1936, delvis 1956, da en forhøjning i korets østre del blev jernet, og senest 1975.

Vinduene, medregnet det dengang eksisterende i vest, repareredes eller fornyedes 1828-33,¹⁰ og i 1850'erne blev sydsidens lysåbninger

Fig. 5. Våbenhusets gavnl (s. 2690). NE fot. 1982. -
The gable of the porch.

udvidet og forsynet med støbejernsrammer.

1862 indsattes et tilsvarende vindue i skibets nordside, og 1866¹³ ønskedes vestgavlens trævindue udskiftet med et af jern.

Tag og tagværker. Den ældste omtale af tagmaterialer er i forbindelse med reparationsarbejder 1681-82¹⁴ og godtgør, at i hvert fald kor og våbenhus dengang havde tegltag. Beskrivelsen i synsprotokollen 1862 oplyser, at hele kirken på det tidspunkt, ligesom i dag, var teglhængt. Tagstenene på våbenhuset fornyedes 1975, på den øvrige bygning 1985. Korets egetagværk med et lag hanebånd består i stor udstrækning af omdisponerede, ældre tømmerstykker. Korgavlen fastholdes til skibets østre taggavl med den nævnte ankerbjælke²⁰ og støttes desuden med to flankerende bjælker, der er kæmmet over et par af hanebåndene. Skibets tagværk, der indeholder en langstol af egetømmer, har hanebånd af genanvendte egespær og spær af fyr; muligvis er de utilgængelige bjælker middelalderlige.

Opvarmning ved kakkelovn i skibets nordøstre hjørne kom på tale 1880 og effektueredes

Fig. 6. Indre, set mod øst. NE fot. 1982. - Interior looking east.

vist det følgende år; ovnen blev fornyet 1909.¹¹ 1933¹³ »formurede« et varmeapparat og flyttedes til våbenhuset i forbindelse med restaureringen nogle år senere. Nyt anlæg blev installeret 1966, med indblæsning af varm luft i en gennembrydning ved siden af døren mellem våbenhus og skib.

Kirken står i dag teglhængt og hvidkalket ude og inde med undtagelse af tårnet og den samtidigt udførte skalmuring af skibets vestgavl, der med de tilhørende kamtakker er i blank mur af røde sten. Korets og skibets østvendte gavle er kalkede, indbefattende kamtakkerne, der er muret med små sten og tidligst omtales i Frits Uldalls beskrivelse 1884. Sugfjælene er grå. I koret er gulvet lagt med gule og grå fliser, i skibet ligger gule fliser i gange, brædder i stolestaderne og i vest under orglet. Våbenhusets gulv består af røde mursten på

kant i sildebensmønster. Lofterne i skib og tårnrum er sandfarvede, i skibet med grå bjælker. Våbenhusets loft er grønt i to nuancer, bjælkerne mørkest.

**Glasstumper*, hvoraf nogle stykker på grund af tykkelsen (3,5-4,4 mm) kan være middelalderlige, er fundet ved gulvarbejder i koret 1956 (NM 2, inv. nr. D 173-77/1956).

INVENTAR

Oversigt. Kirkens beskedne indre har tidligere rummet inventar af fremtrædende art. Først og fremmest det såkaldte gyldne krucifiks fra 1200' rnes første trediedel, siden 1892 i Nationalmuseet, og hørende til gruppen af »gyldne« altre og krucifikser, der har prydet flere kirker, jfr. Lisbjerg og Odder.

Bevaret er også kirkens senmiddelalderlige højaltertavle, med figurer af tre helgeninder, omend stærkt ændret i 1700' rne; 1896 blev den ophængt på skibets nordvæg i forbindelse med anskaffelsen af et

Fig. 7. Indre, set mod vest. NE fot. 1982. - Interior looking west.

stort altermaleri af en af datidens foretrukne malere, Anker Lund. - Døbefonten er en af de sjældnere, gotlandske importfonte fra o. 1250. Prædikestolen er trods sine forholdsvis enkle, ornamentale virkemidler et vægtigt element i kirkerummet. Klokken er 1742 støbt af en Lübecker, Adam Planer. Næsten alle kirker har på et tidspunkt ejet en ligbåre, her er bevaret et eksempel fra tiden kort før 1750, svarende til Bjeragers.

Alterbordet, 1956, består af et enkelt fyldingspanel med gråmalet rammeværk og blå fyldinger. Det har afløst et tbord fra o. 1895, af pløjede fyrrebrædder.

Af det middelalderlige, murede talterbord findes ingen rester, derimod fandt man 1956 under det daværende bord ved afgravning af korgulvets øverste 8-10 cm et *alterfundament*, ca. 90 X 200 cm i udstrækning og ca. 75-80 cm fra østvæggen. Fundamentet bestod af store granitsten, løst henlagt uden bindemiddel, og

kun en enkelt, der var anbragt oven på de andre, var forarbejdet.

†*Alterklæder*. Det tidligst omtalte alterklæde var 1615²¹ af lærred og gammelt. 1681/82¹⁴ fandtes et rødt klæde. De sporadisk bevarede regnskaber oplyser senere, at man 1853¹¹ ønskede et nyt, der 1862 omtales som værende af karmoisinrødt fløjl med uægte guldbelægning. Et årstal, som fandtes på klædet, blev året efter erstattet af et kors af ægte guldbrokade.¹³ 1885 ønskedes klædet udskiftet med et af plysfløjl, med galoner og kors overflyttet fra det gamle.¹¹

Altertavler. 1) Den nuværende altertavle (fig. 28) er et stort *maleri*, Kristus i Emmaus,²² signeret »Anker Lund 1895«, i ny gotisk portalramme. Maleriet, i olie på lærred, 165 X 120 cm, er en variation af motivet på samme malers altertavlemaleri fra 1885 i Tånun kirke, Vi-

Fig. 8. Den tidligere højaltertavle nr. 2, fra 1400'ernes slutning, med storvinger og topstykke fra 1700'ernes senere del (s. 2695). NE fot. 1981. - *The former altarpiece of the High Altar, no. 2, from the end of the 1400's, with hinged side-panels and top section from the latter part of the 1700's.*

borg amt. Den hvidklædte Kristus står, velsigende, bag bordet, hvor to apostle sidder, den gamle, hvidskæggede i grøn kjortel med rød kappe, den yngre brunklædt, med blå kappe. Fra dobbeltvinduet i rummets bagvæg baner en vinranke sig frem og breder sig symbolsk ud over Jesu hoved. Portalrammens dobbeltsøjler er gråmalede, med gyldne kapitæler og lister, rammeværkets baggrund rødbrun, topgavlens udsparinger blå, i cirkelfeltet et Jesumono-gram. På maleriets blåmalede sokkel står med moderne versaler citat fra Lukas 24,31. Vedrørende erhvervelsen, se altertavle nr. 2 og krucifiks nr. 2.

2) Kirkens tidligere høj altertavle (fig. 8) består af midtskabet fra en sengotisk fløj altertavle, fra 1400'ernes slutning, der i 1700'ernes senere del har faet tilsat dels storvinger, dels et topstykke med en stråleomkranset fugl Fønix.

Det enkeltprofilerede midtskab (hulkel og halvrundstav) af eg, 147 X 125 cm, rummer tre fritstående helgenindefigurer, Ursula, Katarina af Alexandria og Barbara, opstillet over et glat fodfelt. Foroven prydes skabet af et dobbelt, gennembrudt gitter. Det øverste er en gennemløbende fiskeblærefrise,²³ lidt tilbagetrukket i forhold til det nedenfor anbragte, tredelte kølbuegitter, der over buen har stavværksvinduer og som nedhæng fiskeblæreornamentik med korsblomster (kun to bevaret). I hjørnerne foroven fialespir på vandnæsekonsoller (det ene defekt). Udstemninger til hængsler på skabsrammens ydersider viser, at tavlen oprindeligt har haft sideskabe.

De ca. 88 cm høje figurer,²⁴ der står på hver sin græstue, har ensartede ansigtstræk og hårbehandling. Rygsiderne er fladt tildannede. De bærer alle kroner, midtfigurens (fig. 9) udmærker sig ved en oval fordybning midtfor (måske til en prydsten?); den midjeslanke Ursula drejer hovedet lidt til siden og rækker venstre hånd frem (tre fingre mangler), muligvis oprindeligt med martyrsymbolet, en pil. Med højre hånd tager hun om hovedet på en af de ti små jomfruer, der står i ly under hendes udbredte kappe. Trods ansigternes ensartethed er der ved stillinger og gestus angivet en vis livlighed i

Fig. 9. S. Katarinas hoved, med rester af staffing; før restaureringen. Detalje fra altertavle nr. 2 (jfr. fig. 8) (s. 2695). Th. Bullinger fot. 1979. - *Head of St. Catherine before restoration. Detail from altarpiece no. 2 (cf fig. 8).*

disse små figurer. De to forreste læser sammen i en oplået bog, ved siden af rækker en jomfru den ene hånd op og holder en bogpose i den anden; én bagved ser ud til siden, en anden har hænderne sammenlagt i bøn. Den centrale storfigur, Katarina, hælder hovedet lidt mod den oplukkede bog, som hun holder fremadvendt mod beskueren, venstre fatter om fæstet til et langt sværd, med fornyet klinge. Som skille mellem Katarina og Barbara står dennes høje, runde fangetårn, i to stokværk, hvert med en høj, rundbuet åbning; øverst et lille cirkelvindue under det kegleformede tag.²⁵ Barbara, der hviler let på det venstre ben, støtter en åben bog med sin højre hånd, med den anden holder hun kappen op foran sig. Alle figurer har enten spidse eller let afrundede skosnuder. Tavlen, der er meget beslægtet med Tranbjergs (s. 2224) kan formodentlig med Francis Be-

Fig. 10. Alterkalk fra o. 1700, med nyere bæger (s. 2697). NE fot. 1984. - *Chalice c. 1700.*

ckett²⁶ tilskrives et fælles, hjemligt værksted. Vedrørende stafferingen, se nedenfor.

I 1700'ernes senere del har skabet fået forskellige tilføjelser: udsavede, gennembrudte akantusbladvinger, små, udskårne blomster som hængestykker under kølbuesammenstøddene samt et stort topstykke. Det sidstnævnte omfatter et trekvartcirkelfelt i udskåret skyramme,²⁷ hvorpå oprindelig sad seks små englehover, hvoraf nu kun er bevaret to fuldstændige samt ét hoved uden vinger. I feltet er skåret en fugl med udbredte vinger, på baggrund af flammer, rimeligvis fugl Fønix, der flyver op fra flammerne, symbolet for Kristi opstandelse. Fra skykransen udgår en bræmme af stråler (med trekantet tværsnit) i varierende længde. En takket plade bagved, nærmest kransen, tjener som støtte for strålerne. En nedenfor omtalt staffering indikerer måske, at topstykket er en lidt tidligere tilføjelse end sidevingerne.

1979 gennemgik tavlen en istandsættelse ved Th. Bullinger, Grønbæk. Der retableredes en staffering, som ifølge en indskrift bag på Katarinafiguren var »Malet af P. Lauritsen, Ørting, 1871«:²⁸ blå skabsbaggrund, blegrødt på rammeværk og kølbuer, gråhvidt på fodliste, stavværk, vinger og hængeblomster. Ursula, med gyldent hår, har brun kjole og ultramarinblå kappe, hendes jomfruer bærer alle blå kjoler og hvide kapper. Katarinas og Barbaras kjoler er blå med gylden halsudskæring; de hvide kapper har henholdsvis brunt og rødviolet foer.

Under denne bemaling ligger mindst to stafferinger. Den yngste fra 1700'erne omfatter blågrønt på skabsbaggrunden, brune karme, hvis forkanter ligesom fodfeltet er marmoreret med okker, rødt og brunt; gitrene lysegrå i mørkegrå indfatning, forgyldning på figurernes hår. Dragterne har røde og grønne sølvlasurer. Sidevingerne har lysegrå farve med mørkegrå kantbladtegning. Derimod har topstykket blågrå og mørkegrønne farver, der forekom ude af samklang med den øvrige staffering, og som muligvis kan tale for, at sidevinger og topstyk-

Fig. 11. Sygekalk fra 1600'ernes sidste trediedel, udført af Lydolf Ridderhus, Ålborg (s. 2697). NE fot. 1984. - *Chalice for the Sick from the last third of the 1600's, made by Lydolf Ridderhus, Ålborg.*

ke ikke er tilføjet samtidigt. Der er fundet enkelte rester af en ældre staffering, måske den oprindelige, lagt på kridtgrund. Stedvis på dragterne skimtedes en rødbrun tone, måske en bolusgrund; nederst på dragterne var spor af malede mønsterborter.

Den særpræget sammensatte altertavle har tilsyneladende 1862¹³ forekommet menigheden noget fremmed at dømme efter synets udtalelse om skabets tre figurer, »hvis betydning ikke kendes«. ²⁹ Man tog derfor 1890 imod tilbuddet fra Oldnordisk Museum om tilskud til en ny altertavle³⁰ (jfr. nr. 1 ovenfor), og museet erhvervede til gengæld det tidligere kasserede, »gyldne krucifiks« (nr. 2 nedenfor).

Altersølv. Alterkalk (fig. 10), o. 1700, istandsat 1901, 19 cm høj, på sekstunget, fladtprofileret fod over tunget fodplade, der har små indsnit inderst mellem tungerne. Fodens pyramidalske, sekskantede led er ved et ret groft, tilsvarende led, formodentlig fra en istandsættelse 1901,¹³ tilsluttet den lille, fladtrykte kugleknop, mellem indknebne led. Nyere, stort og glat bæger med spinkel mundingsprofil. På en af foddungerne et rundt, udpudset stempel. Tilhørende flad og glat *disk*, 13,8 cm i tv. m.

Oblatæske og vinkande,³¹ 1965, stemplet »A. Bratland«, begge med Jesumonogram. En *oblatæske*, fra 1862,¹³ og en nyere *vinkande*, begge af sort porcelæn med guldkors og -kanter, æsken fra Bing og Grøndahl, kanden fra Den kgl. Porcelænsfabrik, er nu ude af brug og opstillet i korets nordøsthjørne, på hvælvpillens syldsten.

*Sygesæt*³² fra 1600' rnes sidste trediedel, udført af Lydolf Ridderhus, Ålborg.³³ Den kun 9 cm høje kalk (fig. 11) har sekstunget fod med vandret riflet standkant og smal fodplade. Skaftleddene er sekskantede og har mod bæger og fod et lille, retkantet led, midtdelt af en skråriflet stav. En tilsvarende midtdeler knoppen, der både på over- og undersiden har drevne bladtunger med mellemfaldende spidsblade. Halvkugleformet bæger med forgyldt mundingsbælte, hvis nedre grænse er markeret ved konturlinie. På en af foddungerne er i nyere tid graveret et latinsk, strålekranset kors³⁴ med

Fig. 12. Sengotisk alterstige (s. 2697). NE fot. 1984. - Late Gothic candlestick.

skriftbånd, hvorpå »INRI« med store skønskriftsbogstaver. Under bunden guldsmedens stempel, LRH (Bøje 1982, nr. 5189). Tilhørende *disk*, 7 cm i tv. m., på randen forgyldt Georgskors, der på tværstaven har indprikket »INRI«, trambuleret baggrund.

Alterstager (fig. 12), sengotiske, tidligst nævnt i inventariet 1615,²¹ aflyst malm, 43,5 cm høje, hver på tre 6,5 cm høje »grydeben« med dyrepoter. Stagerne er beslægtet med Nølevs (s. 2453), men har glatte skaftled mellem de tre spidsovale led. Lysetornene, af jern, er slanke og spidse, den ene dog forstærket ved anbringelse af en ekstra torn ovenover. Hver af stagerne har to lysepiber, delvis rekonstrueret 1932 af gørtlerfirmaet Erstad, Århus.³⁵ Af oprindelige dele er bevaret lysetornens jernsidegrene, der fra lyseskålens bund bøjer op og ud over kanten, og hvortil den gennembrudte lysekrave er fæstnet. Kun én af disse er oprindelig

Fig. 13. Indre, set mod øst. Hugo Matthiessen fot. 1912. - Interior, looking east.

på hver stage,³⁶ alle lysepiber med ringfæste er nye.

En syvarmet *lysestage*, »Titusstage«, 1944,³⁵ er udført af Erstad, Århus.

†*Røgelsekar*. I inventariet 1719⁸ omtales et »ildkar«.

†*Messehagler*. Både 1615²¹ og 1687³⁷ var haglen af rødt fløjl. 1715 beskrives den som en »gammel, blommet fløjlsmessehagel med nogle små sølv- og guldkniplinger på«; 1736 var den næsten opslidt.⁸ 1842 ønskede man en ny af rødt fløjl, hvortil galonerne fra den gamle skulle overflyttes.¹¹ 1889 var der atter behov for en ny.¹³

Alterskranke, 1956, af smedejern, spinkel, femsided, midt på forsiden delt af et gyldent Georgskors. Træliste og -hylde til særkalke.

†*Alterskranker*. 1862¹³ var skranken opstillet i en lige linie fra nord- til sydvæg, afløseren, fra 1867,¹³ med drejede balustre, var derimod buet, med udtungning foran alteret.³⁸

*Døbefonten*³⁹ (fig. 14), o. 1250 er en gotlandsk eksportfont af kalksten, af meget enkel udformning uden dekoration. Den er 76 cm høj, den lave kumme 63 cm i tvvm. Det svagt keglestubformede skaft, med øvre, kraftig vulst, er hugget i ét med den runde fod, der har bred, øvre skråkant. Intet afløbshul. Fontens overflade er ret ru, muligvis som resultat af den afrensning, der ønskedes foretaget 1885. Enkelte spor af sort farve både på kumme og fod. Opstillet i korets nordvestre hjørne.

Fragment af *fontefod*? Ved omlægning af skibets gulv 1936 fandtes et stykke af en tildannet granitsten med en halvcirkelformet flade med en diameter på 38 cm. På tværs heraf var den største udstrækning 23 cm. Standkantens højde opgives til otte cm.⁴⁰

Dåbsfad, nyere, af messing, nævnt 1862,¹³ 52 cm i tvvm. og 7 cm høj ved den skrå kant og med en kun 4 cm bred fane; bundfeltet buet. Et *†kobberbækken* er omtalt 1681/82.¹⁴

Dåbskander. 1) 1950, af messing, 35 cm høj medregnet den høje lågknop. I bunden gørtlerens stempel »Erstad Aarhus« og mærket »ER«. 2) 1862,¹³ af tin, 25,5 cm høj, ganske svarende til bl.a. Hvilstedes (s. 2606). Ude af brug, på våbenhusloftet.

Krucifikser. 1) (Fig. 15), 1884, skåret af billedhuggeren Rasmus M. Andersen⁴¹ (1861-1930). Kristusfiguren, af eg, 110 cm høj, er udført med en senmiddelalderlig krucifikstype som model. Den hænger i skråt strakte arme, med næsten lige ben og krydslagte fødder. Hovedet, med lukkede øjne og langt, lokket hår, hælder mod højre. Lændeklædet er smalt med knude i højre side. Det glatte korstræ bærer foroven en skriftrulle med reliefskårne bogstaver: »INRI«; på bagsiden billedhuggerens indskårne signatur: »RMA 1884«. Oprindelig umalet, 1936 stafferet af Einar V. Jensen. Kristusskikkelsen med hvid legemsfarve, lysbrunt hår og skæg og røde bloddråber fra sårene. Lændeklædet er gyldent. Skriftrullen grå med sorte kanter og bogstaver. Ophængt på skibets nordvæg.

Fig. 14. Døbefont fra o. 1250, af gotlandsk kalksten (s. 2698). NE fot. 1982. - *Baptismal font from c. 1250 of Gotland limestone.*

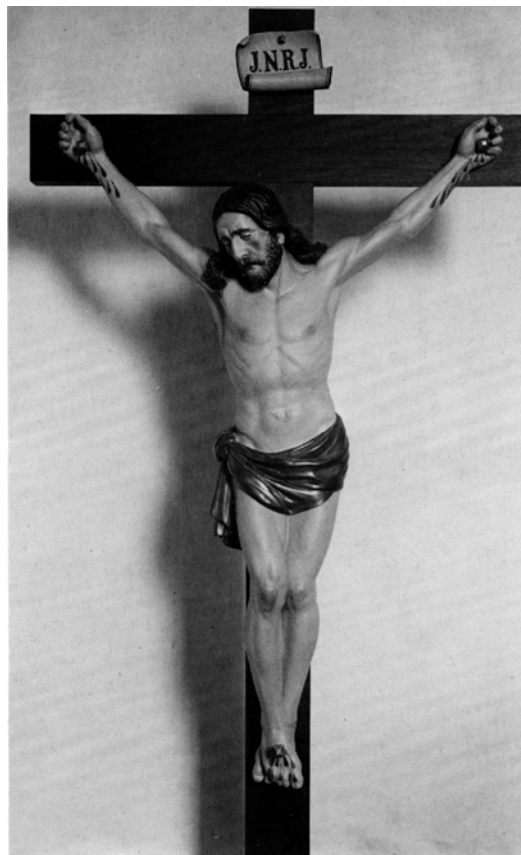
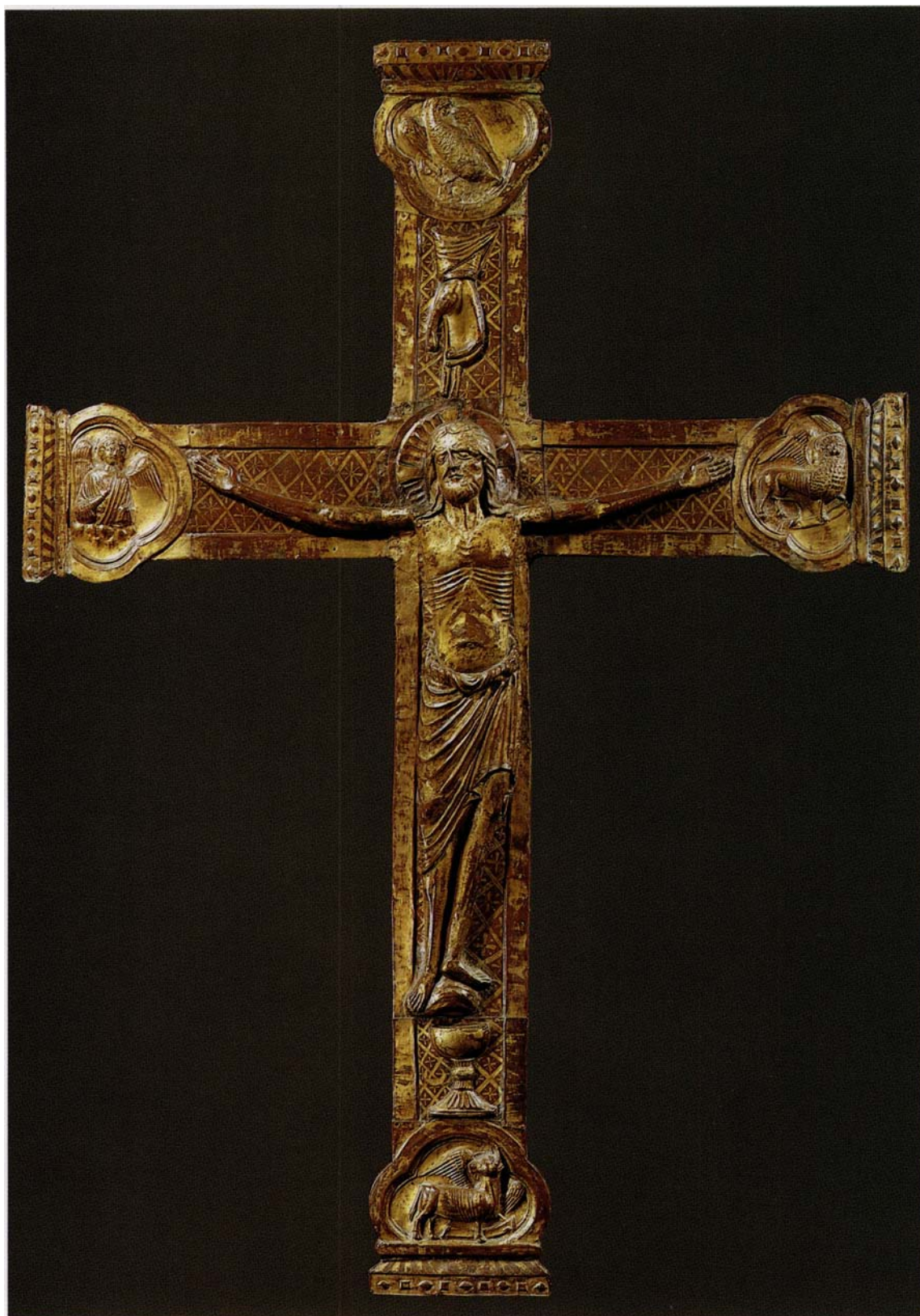

Fig. 15. Krucifiks nr. 1, skåret 1884 af billedhuggeren Rasmus M. Andersen (s. 2699). Einar V. Jensen fot. 1936. - *Crucifix no.1, carved 1884 by the wood-carver Rasmus M. Andersen.*

2) **Korbuekrucifikset*⁴² (fig. 16-19), fra 1200'ernes første trediedel, er et af de tidligste og kunstnerisk mest fremtrædende eksempler på fransk-inspiret, unggotisk kunst i Danmark. Det tilhører gruppen af såkaldte gyldne altre og krucifikser, hvoraf der kendes flere fra Århus stift⁴³ med den nærmeste repræsentant i Odder kirke i samme herred (s. 2536ff.).

Ligesom de øvrige af disse arbejder er kors-træet beklædt med tynde kobberplader med opdrevne, graverede og punslede dekorationer. Kristusfiguren har ikke en skåret trækkerne som gruppens ældre krucifikser, men er opdrevet i højt relief i de samme plader, som beklæder korset.⁴⁴ Både figur og kors er forgyldt, enkelte detaljer og ornament er udført i brunfernis.

Figuren er 63,2 cm høj og måler i bredden 58 cm mellem fingerspidserne. Den slanke Kristus skikkelse er vist som endnu levende, med næsten oprejst hoved, stående med adskilte fødder på en lille, plastisk formet halvkugle. Hovedet (fig. 19), der springer 5,5 cm frem foran baggrunden, hælder en anelse mod figurens højre side. De sammentrukne bryn over de lukkede øjne⁴⁵ og den lukkede mund udtrykker behersket smerte. Næsen er smal, og fra fløjene udgår spinkle, snoede skægstriber, punslede ligesom det tætte, korte, modellerede hageskæg. Det bølgede, punslede hår, der falder ned foran skuldrene i tynde lokker, ender i små spiraler. Senerne på den strakte hals er tydeligt markeret som også brystkassens tynde ribben (intet spydsår ses)⁴⁶ og navlen under mavefolden. Både arme og ben er ekstremt tynde, armene udstrakt i en svag bue, med åbne håndflader og strakte fingre. Højre ben og fod er strakte, venstre ben derimod let bøjet, så kroppen danner en svag bue, og foden drejet udad, med bøjede tæer. Ingen tydelige spor efter nagler ses, kun i venstre håndflade anes et naglehul, og en brunfernisplet på højre fod kan angive et hul. Det lavtsiddende, lange lændeklæde er trukket op over venstre knæ, rullet i smal vulst om livet, med lille overfaldssnip midtpå og til hver side. Klædefolderne er skarpe, vifteformede, men udglattede over højre knæ. Bag Kristi hoved er pladen drevet op til en korsglorie, hvorover der imidlertid er pånitted en ekstra glorieplade, der nu kun er synlig ved hovedets højre side og op til issen, mens nittespor viser, at en tilsvarende har været anbragt på den anden side. Denne øvre glorie har mellem korsarmene små, hulede tunger, hvis konturer ligesom gloriens yderkant er markeret ved punslinger.

Korstræet (fig. 17) måler 134 x 94,5 cm,⁴⁷ hvortil kommer en 4 cm lang tap skåret i ét med stammen. Tværarmen er på forsiden kæmmet over den lodrette stamme.⁴⁸ De trepasformede korsarmsender,⁴⁹ afsluttet af kapi-

Fig. 16. *Korbuekrucifikset fra 1200'ernes 1. trediedel, nu i NM (s. 2699). LL fot. 1979. - *The Golden arch crucifix from the first third of the 1200's.*

tællister, er skåret i ét med de respektive arme. Både korsets og trepassenes profilkanter er op-højede. Et sekundært, groft ophængningshul i øvre trepas er i forsidens metal udbedret ved en nyere restaurering.

De tynde kobberplader, der dækker hele forsiden, er opdrevet til figurfremstillingen, der spænder helt ud mellem korsets kanter. Over Kristi hoved ses Guds velsignende højre hånd, med lange, tynde fingre, og en del af det foldede ærme. Under Kristi fødder står en kalk⁵⁰ til opsamling af blodet fra sårene (jfr. fig. 18).

I korsendernes trepas er relieffer af de fire vingede og glorieede⁵¹ evangelisttegn, foroven ørnen, seende bagud (læderet ved hulgenne-brydningen), ved Kristi højre side som vanligt Matthæusenglen, i halvfigur frontalvendt, med hævet højre hånd, over skyer; ved venstre side Markusløven, der vender hovedet mod beskueren samt nederst Lukasoksen (fig. 18), der drejer hovedet bagud. De tre dyr står over et tomt

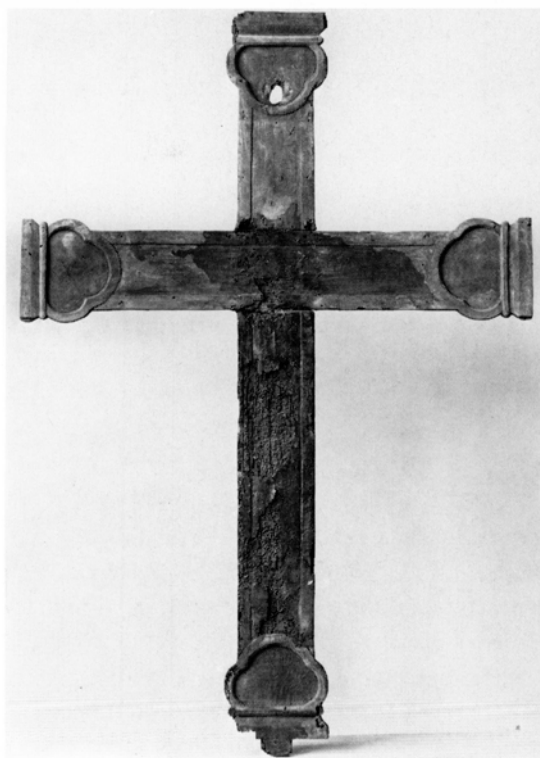

Fig. 17. Forsiden af korstræet af det gyldne *korbuekrucifiks (jfr. fig. 16) (s. 2701). Fot. o. 1926 i NM. - *Front of the Cross of the Golden *chancel arch crucifix.*

Fig. 18. Den nederste del af korsstammen fra det gyldne *korbuekrucifiks (jfr. fig. 16). Alterkalk og evangelisttegn Lukasoksen (s. 2701). LL fot. 1985. - *The lowest part of the cross upright from the Golden *chancel arch crucifix. Chalice and the ox, the evangelistic symbol for St. Mark (cf fig. 16).*

skriftbånd, som de holder på med det ene ben. Trepassenes yderste liste er smykket med rektangulære eller ovale bossen,⁵² der antagelig har skullet illudere som bjergkrystaller. På skråledene er punslede buetunger på hver side af et ligeledes punslet firpas.

Både figur og kors er forgyldt, men noget afslidt, især på dragtfolderne. Brunfernis er anvendt f.eks. til skygning mellem benene og i fodstøttens furer, men især på korsbunden, hvor den indgår som baggrund for det gyldne rudemønster med rosetter. Brunfernisen dan-

ner desuden mønstret på Guds ærmekant og Kristi lændeklædes nedre bort, der er kontureret ved punsling og dekoreret med ovaler mellem prikker. Stedvis er korsets mønster angivet ved punsling, især forneden på den lodrette stamme ved ben og alterkalk, hvor en lille månesegl ses ved dens ene side, samt ganske lidt på den ene tværmarm.

Ørting-krucifikset skiller sig på flere måder ud fra gruppen af gyldne altre og krucifikser. Det repræsenterer både høj teknisk kunnen og fornem kunstnerisk sans. Det udtrykfulde ansigt og den spinkle krops lette svaj viser sammen med udformningen af lændeklædets foldkast hen til fransk kunst. Af de få paralleller fra denne kunstkreds, der endnu er bevaret, kan henvises til Le Mans-krucifikset samt til korset i Frederiksstad, tidligere i Ulvesbøl i Slesvig.⁵³ Et hjemligt værksted, muligvis beliggende i stiftsbyen Århus, kan have huset en fransk eller fransk-inspireret kunstner, der er mester for krucifikset i Ørting.

Korset har formentlig oprindeligt haft plads i eller foran triumfbuen, synlig for de andagtssøgende. Det er ikke nævnt i ældre arkivalier og omtales først, da det ved tårnets opførelse 1890 blev fundet på kirkeloftet.⁵⁴ Magnus Petersen undersøgte det og anbefalede restaurering før ophængning i kirken.⁵⁵ Direktionen for Oldnordisk Museum fik imidlertid udvirket, at museet overtog krucifikset, imod at kirkeejerne til gengæld fik tilskud til en ny altertavle (jfr. s. 2693). Siden 1892 i Nationalmuseet, hvor det har inv. nr. D 2662. I nyere tid har krucifikset gennemgået en restaurering ved William Larsen,⁵⁶ og 1979 er det rensat før nyophængning.

Prædikestolen med lydihimmel (fig. 22), fra o. 1630, er et velskåret snitværksarbejde i senrenæssance med enkelte dekorative træk i barok. De fire ens fag har storfelter med pilasterbårne arkader mellem hjørneknækkede halspilastrer, der er smykket med frugt- og draperio-phæng. Arkadernes pilastre har skællagte blad-tunger, og over profilkapitælerne er bueslaget dekoreret med ens fladsnit: symmetrisk slyngede bladranker løbende ud i fantasifulge hoveder. På rammestykkernes inderside diamant-

Fig.19. Udsnit af Kristusfiguren fra *korbuekrucifikset (jfr. fig.16) (s. 2701). LL fot. 1985. -Section of figure of Christ from the chancel arch crucifix (cf fig. 16).

bossen. Profilgesimsen har æggestav og tand-snit over smal, gennemløbende frise. Under en udragende, profileret liste med nedre, karnisformede tandsnit er der tilsvarende, ret lave postamentfelter med fantasifuldt udskårne masker (fig. 20) på hjørnerne. Den kraftigt udladende, profilerede postamentbjælke er på undersiden smykket med fladsnit, hvori indgår fuglehove-

der. Under hjørnerne hænger englehoveder (fig. 21), overflyttet fra lydhimlen; de øvrige hængestykker nyskårne ved restaureringen 1936. I postamentfelterne en indskrift med store, reliefskårne versaler: »Salige ere de som høre Gvds ord oc bevare det. Lvc. XI. H. N. M.« De sidste tre bogstaver hentyder til sognepræsten Hr. Mels Mortensen,⁵⁷ t1637.

Fig. 20-21. Fantasmasker og englehoved fra prædikestolen (jfr. fig. 22) (s. 2703). NE fot. 1982. - *Fantasy mask and angel's head on pulpit.*

Den store, syvkantede lydhimmel⁵⁸ har om-løbende frise under kraftigt udladende gesims, hvis kvartrundstav er smykket med skablone-ret fladsnit med fantasidyrehoveder, beslægtet med, men i mere forenklet udførelse end flad-snittet på Peder Jensen Koldings arbejder. De udsavede, gennembrudte hængestykker består af slyngede volutter på hver side af stjerne i cirkelfelt. Under hjørnerne hænger englehoveder, hvoraf tre er nyskårne kopier til erstatning for dem, der ved restaureringen flyttedes ned på stolen. Lydhimmels underside er ved profillister delt i syv felter inden for kantens kraftige karnistænder; under midten ses en flad solskive med stråler, hvorunder er ophængt en due med udbredte vinger. Opgangen med de udsavede balustre stammer fra restaureringen, endestolpen med det drejede topspir er dog oprindelig.

1936 blev prædikestolen istandsat af Einar V. Jensen.⁵⁹ Flere dele blev fornyet som ovenfor omtalt, og stolen sænkede og drejede lidt. Den fik ny staffering: en grå bemaling med grønt som bund for fladsnitsskæringer, i øvrigt sort i frise- og postamentfelter samt i arkaderne som baggrund for nye, gyldne frakturindskrifter med citater fra »Jak. 1, Matth. IV, Hebr. IV

og Ioh. V.«, samt på friserne (med versaler) fra »Matth. 24« på stolen og fra »Esaias 55« på lydhimlen. En prøveafdækning af storfeltet ved trappen viste ingen spor af ældre staffering (er) under en bemaling fra 1700'erne: gråt og sort på rammeværk og lister, i storfelterne en grå marmorering samt lidt uægte guld på pilastre, masker, englehovedhår og -vinger, og på himlens sol og due. Postamentets skårne indskrift stod gylden på sort bund, derimod fandtes ingen indskrifter på de forskellige friser. O. 1865¹³ fik stolen en ny staffering: egetræsmaalning i storfelter og på alle friser, i øvrigt hvidt, violet, gulgråt og blåt.

I det nuværende *stolesæt* fra 1936 indgår dele af *†stoleværk* fra henholdsvis 1654 og 1865. Gavlene fra 1936, afsluttet af kronliste med tandsnit, har påsatte pilasterlister under lille, ophøjet frisefelt. Langs syd- og nordvæggen er genanvendt gamle gesimsplanker,⁶⁰ hvis profiler blev rekonstrueret 1936. I plankerne er indskårne versaler og årstal, i syd: »Anno R. B. S. 1654«, i nord: »Anno I. S. S. Ø. G.⁶¹ 1654«. Som vægpaneler opstilledes ved restaureringen enkle fyldingsdøre, der stammede fra et *†stoleværk*, anskaffet 1865¹³ (jfr. fig. 13). De stole,

der kasseredes dette år, karakteriseredes af synet 1850¹¹ som en blanding af fyr og eg. Det bestod 1862¹³ af 11 mandsstole og 14 fruentimmerstole, alle åbne, dvs. uden døre, med skamler, men kun mændenes med ryglæn. - Stoleværket er nymalet i grå nuancer med gule, nybarokke slyngornamenter på frisefelterne samt gulmalede indskrifter, både gesimsp plankernes og østligste kvindestols »Anno 1936«. De ældre stole var tidligere egetræsmalet.

†*Skriftestolen*, der 1736 »behøvede hjælp«,⁸ havde 1862¹³ sin plads ved søndre side af alteret. †*Degnestolen*, der 1859¹¹ ønskedes flyttet neden for (alter)skranken, stod 1862¹³ i »kordøren«; fornyet, i fyr, 1865 samtidig med det øvrige stoleværk.⁶²

Pengeblok, nyere, muligvis samtidig med stoleværket, af eg, 71 cm høj, nedefter indadsmalende og i bunden afsluttet af et karnisformet led. Det lille pengesrum er foroven bag lågen på forsiden. Der er pånaglet lodrette jernbånd, og tværbånd er placeret midtfor og foroven, hvor en jernplade danner lukke; pengeslidse i fordybning. Forsidens jernlåge er båndhængslet og kan låses. Gråmalet, med mørkegrå jernbeslag. Ophængt på vestre indgangspanel. - 1715 omtales en †*taulepung*, 1719 de fattiges tavle.⁸

†*Pulpitur* i vest, tidligst nævnt 1835,¹⁰ senest 1865. Ifølge synsprotokollen 1862 rummede det otte stolestader.¹³

Orgel, bygget 1969 af Marcussen & Søn, Åbenrå. Seks stemmer, ét manual og pedal. Manual: Gedakt 8', Spidsgamba 8', Principal 4', Rørløjte 4', Rauschquint II. Pedal: Subbas 16'. I kirkens vestende. †*Orgel*, bygget 1912 af A. C. Zachariasen, Århus.⁶³ Ét manual med fire stemmer: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8', Fløjte 4'; oktavkoppel. Pneumatisk aktion og vindlade.⁶⁴ På podium i kirkens vestende.

To *salmenummertavler*, 1936 og senere, i udformning og staffering svarende til stolestaderne. En stor †*taule* (jfr. fig. 13), fra o. 1900, med dobbelt rundbuegavl, hang tidligere på triumfvæggens nordre del.

Pr cester ækketavle, 1976, aflang, med fladrundbuet, øvre afslutning. Mørkebrun, med

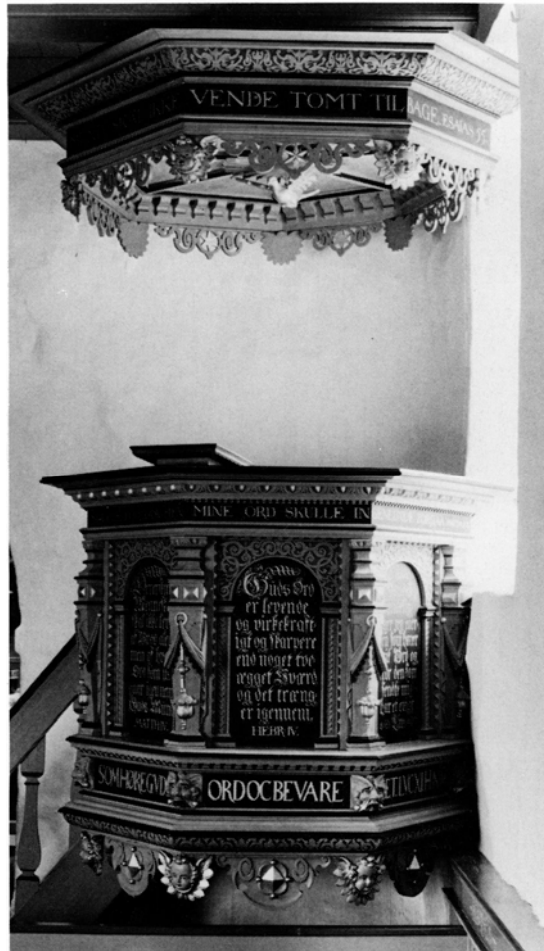

Fig. 22. Prædikestol og lydhyimmel fra o. 1630 (s. 2702). NE fot. 1982. - *Pulpit and sounding-board from c. 1630.*

hvidmalet indskrift. I våbenhuset, øst for døren ind til kirken.

To ens *lysekroner*, 1959, leveret af Erstad, Århus.³⁵ Barokkopier med otte lysearme og et tilsvarende antal prydarmer. Ophængt i skibet. †Barokkopi fra o. 1923.

Kirkeskibet »A...na af New York«, o. 1950, tremaster med rødmalet køl og sort skrog over hvid stribe. Udført af Ivar Odderskær, Randers.⁶⁵ På forstavnen og ved agterpartiets køjer er gulmalede ranker. Navnet på agterspejlet nu overmalet. Ophængt i midtskibet.

Lighbåre (fig. 24), formodentlig fra tiden kort efter 1729,⁸ da sognefolkene bad om at fa en,

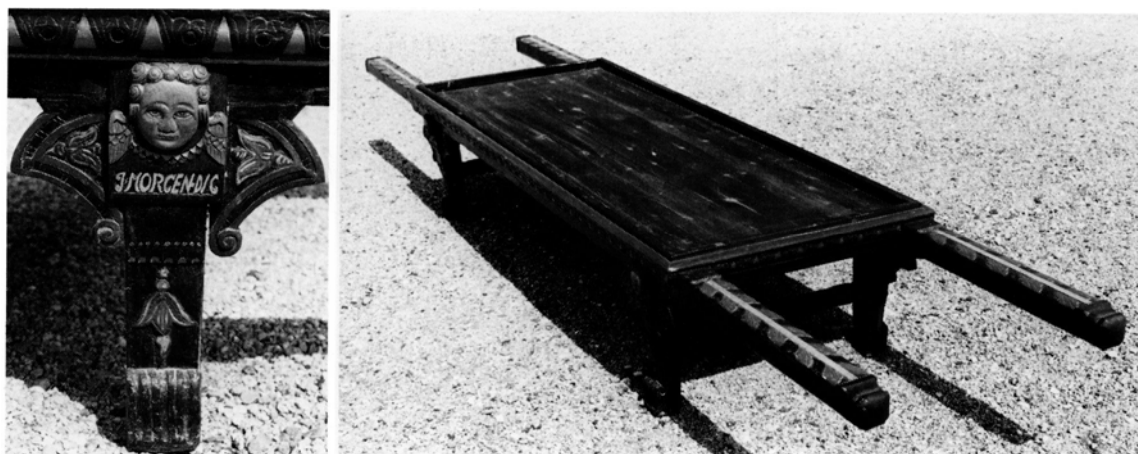

Fig. 23-24. Ligbære fra o. 1730-40 og bæreben (s. 2705). JJF fot. 1982. - Bier c. 1730-40, and leg of bier.

fordi de slet ingen havde. Bæren, der i alle væsentlige træk svarer til * Bjeragers fra 1748 (s. 2510), er af fyr, 50 cm høj, 80 cm bred og 360 cm lang medregnet bærestængerne. Disse er på oversiden dekoreret med en fladsnitskåret bladstav og afsluttet af profileret knop pyntet med neglesnit. Ladet indrammes af bladprydede lister. Hvert af de fire ben (fig. 23) er smykket med reliefskårne klokkeblomster både på de svejfede sideknægte og på forsiden over benets riflede volutknægt. En påsat plade foroven har et reliefskåret englehoved over en indskrift med store skriveskriftsbogstaver: 1) »I dag mig, 2) i morgen dig, 3) i dag rød, 4) i morgen død«. Tværstængerne mellem benene har udskårne, modstillede blomster om midtknop. Ligbæren er sortmalet og stafferet med mørkegrønne blade på gul bund, blomsterne grønne med hvide kanter. Englehovederne har gult hår og vinger samt rød-hvid fjerkrave. Knækbåndene er rødkantede mod sort, der også danner bund for de gulhvide indskrifter.

1934 blev ligbæren nedtaget fra våbenhusloftet, istandsat og malet;⁶⁶ endnu i brug og opbevaret i ligkapellet.

Klokke (fig. 25), med indskrift: »M. Adam Pla(ner) g(os mich)in Lübeck anno 1742«;⁶⁷ 63 cm i tv. Om halsen skriftbånd med reliefversaler: »Soli deo gloria« (Gud alene æren), mellem op- og nedadvendte akantusblade. Nederst

på klokkelegemet to lister på hver side af lille karnisprofil og på den læderede slagkant den utydelige klokkestøberindskrift, med reliefversaler. Oprindeligt ophængt i \dagger klokkestabel på kirkegården (se ovenfor), 1892 overflyttet til det nye tårn.⁶⁸

\dagger *Klokker*. 1529 afleveredes ved klokkeskatten en klokke, der med jernfanget (ophænget) vejede 18 lispund.⁶⁹ 1681/82 havde kirken kun én klokke, der hang i et »træværk« på kirkegården;¹⁴ 1687 kaldes den »liden«,³⁷ og 1720 behøvede den »omklædning«,⁸ formodentlig et tagdække (jfr. \dagger klokkestabel ovenfor).

Klokkestol, 1892, til to klokker, af eg og fyr.

GRAVMINDER

Gravsten.⁷⁰ 1) (Fig. 27), romansk, af finkornet, stribet, blåsort granit med grovkornede, røde gange, 178 X 47 cm; kantet af en spinkel, delvis overkalket rundstav. Den fintudførte reliefdekoration består af et dobbeltkors, dvs. en korsstav, der i hver ende har et Georgskors, hvis tre øvre arme er usædvanligt brede, den nederste derimod nærmest rudimentær. Midtpå krydses den fælles stav af en smallere korsarm, og til hver side herfor ses en art bred parérbøjle. Stenen er beslægtet med og muligvis hugget af samme mester som nr. 2 nedenfor og sten i Spørring (s. 1685, nr. 1) og Gylling.⁷¹

2) (Fig. 27), romansk af grovkornet, blåsort granit med store, røde indslag, 184 X 39 cm. Som nr. 1 kantet af rundstav og med tilsvarende, men enkelt Georgskors og parérbøjle på den tilspidsede processionsstav, med nedre knop over lille, spids tap. I korsskæringen et firkløver. Stenhugger, jfr. nr. 1. - Begge sten indsat i korets sydmur, henholdsvis i første og tredje skifte over soklen.

3) O. 1700, med sekundær indskrift fra o. 1770. Hvidgrå kalksten, 179 X 105 cm, med en reliefdekoration som formentlig er udført i et Århusværksted, der har leveret tilsvarende sten til bl.a. Århus \dagger S. Oluf (s. 1341, nr. 5) og Århus domkirke (s. 810f., nr. 76 og 77). - Over et lavt fodfelt er anbragt to snosøjler, der bærer et enkeltprofileret bueslag. Herunder ses den opstandne, velsignende Kristus med sejrspanen, stående på jordkuglen over et ovalt skriftfelt, kranset af palmegrene. På bueslaget er med fordybde versaler indhugget typens vanlige indskrift: »Jeg er opstandelsen ... Ioh. 11«. I hvert af stenens hjørner en cirkulær, glat ramme omkring henholdsvis solsikke, georgine, rose og tre hvedeaks, hvorunder henvisninger til skriftsteder om forkrænkelighed og opstandelse: 1) Job 14,2, 2) Psal. 103,15, 3) Joh. 12,24 og 4) Esaias 40,6; de to sidste skriftsteder ombyttet i forhold til motivet, idet Johannes-citatet refererer til hvedeaksene. Stenens baggrundshugning er en trambulering.

I skiftfeltet ses den sekundære, men slidte indskrift, med fordybet kursiv, over sognepræst lens Jacobsen Muller, f. ? juli 1690, \dagger 1770,⁷² og hustru Marie Chatrine Bidsted, f. i Thiem(!) ... 1700, d. i Ørting 1770 efter 3[8] års ægteskab, efterladende fem børn. I fodfeltet et vers:

»Dend steen skal vidne at hermed er lagt i muld
En Guds Mand Fader god og Moder from og huld
Vi ærer Deres Støv som herunder lagt
See Læser herovenfor om hvem Det bliver sagt«.

Indmuret i tårnummets vestvæg, bag orglet.

Fragment af *gravflise (fig. 26), fra o. 1600, af rødbrændt ler, med grøn blyglasur på oversiden. Den største længde 10,6 cm, 7,3 cm bred

Fig. 25. Klokke støbt 1742 af Adam Planer, Lübeck (s. 2706). KdeFL fot. 1986. - Bell, cast 1742 by Adam Planer, Lübeck.

og 3 cm tyk. Mellem to fordybde linier ses enkelte fordybde, let skråtstillede versaler: ».. FN⁷³ SO «, antagelig fra en indskrift på en \dagger gravramme.⁷⁴ Fragmentet, der nu er i Nationalmuseet (inv. nr. D 7199), blev fundet 1936 i korgulvets sydligste del og er måske sammenhørende med en \dagger begravelse her. En fyrretræskiste, med en svær jernhank, var anbragt i et rum, hvis lille åbning i soklen var synlig

Fig. 26. Fragment af *gravflise, fra o. 1600, med del af indskrift (s. 2707). Nu i Nationalmuseet. Fot. i NM. - Fragment of sepulchral slab, from 1600, with part of inscription.

Kisteplade, o. 1774, over Mads Bergenham-(m)er, f. i Maarslet præstegård 25. feb. 1727, kaldet til sognepræst for Aalsø og Hoed menighed 1763, kom i ægteskab med Elisabeth Marie Som(mer) 1765, sognepræst for Ørting og Falling 1771, †10. maj 1774. Oval, hvælvet blyplade, 42 X 27 cm, med tunget kant hvorpå små, runde bukler. Sortmalet kursivindskrift afsluttet af lille bladranke. Kistepladen blev 1936 fundet i en †begravelse i korets søndre del. Nu ophængt på den søndre del af triumfvæggen, ind mod koret.

Kirkegårdsmonument, o. 1860, over Peter Christian Petersen, f. i Horsens 13. juni 1791, kapellan for Hasle, Skeiby og Lisberg 1820-25, sognepræst for Ørslevkloster og Ørum 1825-47, for Ørting og Falling 1847-60, d. i Ørting 11. apr. 1860. Hvid marmorplade, med fordybet, sortmalet skriveskrift og versaler, indfældet i opret cementsten med vedbendranke; kronet af (fornyet?), hvidt marmorkors. I kirkegårdens nordvesthjørne.

KILDER OG HENVISNINGER

Ved embedet: Synsprotokol 1862 ff. - Se i øvrigt for-tegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed, s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Præsteindb. 1808 ved Søren Møller. - Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker III, 1884 og 1893, s. 84-86. - Indberetninger ved Magnus Petersen 21. juni 1890 (*gyldent krucifiks; koncept i M. P.s papirer, III, 104), Chr. Axel Jensen 1909 (bygning og inventar), S. A. Claudi Hansen 1910 (bygning og inventar), Einar V. Jensen 1935 og 1936 (prædikestol og iagttagelser under rest.), Georg N. Kristiansen 1956 (sengotisk altertavle), H. P. Nielsen 1956 (gravninger i korgulv), Mogens Larsen 1974 (altertavle), Thomas Bullinger 1979 (sengotisk altertavle), Vibeke Michelsen og Henrik Larsen 1981 (inventar og gravminder), Vibeke Michelsen og Jens-Jørgen Frimand 1982 (inventar og gravminder), K.J. Krogh 1984 (tagværker), - Udskrifter af de gennemgæede arkivalier findes i NM 2. afd. - Beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen og orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1986.

Tegninger og opmålinger, NM 2. afd.: Plan, snit og opstalter ved R. Frimodt Clausen 1890. - Døbefont,

gravsten og langstol ved S. A. Claudi Hansen 1910. - Plan og snit ved Karen Vium Jensen og Preben Skaarup 1972.

Litteratur: MeddÅSt. 1969, s. 35 (orgel), 1970, s. 92 (orglets opstilling og ændring af tårnopgang), 1974, s. 50 (tegninger i Kgl. bygn.insp., Århus) og 1975, s. 61 (hovedreparation).

- 1 Kronens Skøder II, 591.
- 2 LA Vib. Landstingets skøde- og panteprotokol 1689-90, fol. 7 (B 24. 653).
- 3 LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes istandsættelse m.m. 1804-23 (C 3. 1151). Prisen var 10.000 rdl.
- 4 Afleveringsforretningen fandt sted 23. juni (note 11).
- 5 H. F. Rørdam: Danske Kirkelove I, 359 og II, 303.
- 6 RA. DaKanc. B 78. Jy. Reg. 1652-65 og LA Vib. Århus bispearkiv. Hads herredsbog 1661 (C 3. 1082).
- 7 NM. Den kgl. Mønt- og medaillesamling. F.P. 2464. Forskellige skår, stumper af blysprosser og knogler, der fandtes ved samme lejlighed, opbevares i NM 2 (inv. nr. D 135-172/1956).
- 8 LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700 ff. (C 3. 1166 ff.).
- 9 En ældre låge, vestligt i samme dige, blev sløjftet ved denne lejlighed.
- 10 LA Vib. Århus amts søndre provsti. Synsprotokol 1817-54 (30. 1-2).
- 11 LA Vib. Hads-Ning herreders provsti. Synsprotokol 1842-1908 (C 31. 1-4).
- 12 Foto 1958 i Det historiske arkiv for Odder og omegn.
- 13 Synsprotokol 1862 ff.
- 14 RA. Rtk. rev. rgsk. Århus stifts kirkeragsk. 1680-94.
- 15 Niels Abrahamsen: Romanske kirkers orientering og den magnetiske misvisning i 1100-tallet i Danmark, Geoskrifter XXIII, Århus 1985, s. 58, angiver afvigelsen til 6,7°.
- 16 Chr. Axel Jensen 1909 og S. A. Claudi Hansen 1910 iagttager uregelmæssigheder ved soklen på korets sydside (jfr. fig. 27) og formoder, at der har været en præstedør. Soklens nuværende udseende skyldes imidlertid snarere ændringer ved etablering af den ventilationsskakt til gravrum, som Einar V. Jensen observerede 1936.
- 17 Chr. Axel Jensen 1909. Frits Uldall karakteriserer overliggeren som ellipseformet.
- 18 Ved restaureringen 1936 iagttoges, at vinduesåbningen, før den lukkedes bindig med væggen, havde stået som en niche, tilmuret i lysningsfalsen og dækket af adskillige lag kalk. Ved den nævnte restaurering fandtes under gulvet et brudstykke af en overligger.
- 19 Det kan ikke afgøres, om dekorationen, der er beslægtet med apsisprofilen i Falling og kragbåndene

Fig. 27. Romanske gravsten indmuret i korets sydside (s. 2706f.). KdeFL fot. 1985. - *Romanesque tombstone set in wall on south side of chancel.*

i Saksild (s. 2410, fig. E 4 og A 1), fortsætter på en af stenens langsider.

20 Det er vel denne bjælke, der omtales 1803 (note 8). Jfr. Randlev, s. 2471.

21 RA. Rtk. 6 års kirkerøsk. indsendt i Renteriet 1620 (B. 184 e. 12-14).

22 En replik i Nølev fra 1912, s. 2452.

23 Ved restaureringen kunne ikke konstateres, om den øvre frise oprindelig har været placeret i fodfeltet.

24 Alle figurer har lille ventilhul foroven i hovedet, Ursulas lukket med træprop.

25 Ifølge legenden lod hendes far hende indespærre i et tårn, hvori hun fik anbragt tre vinduer, der skulle symbolisere Treenigheden.

26 Danmarks Kunst II, 1926, s. 174.

27 Tilsvarende altertavletopstykker ses i Vinding kirke (Vejle amt) og i Hjerm (Ringkøbing amt), her dog uden fugl.

28 Jfr. note 13.

29 Ifølge Kjeld Bønnelycke, Hads Herred før og nu, Århus (1873-76), s. 220, forestillede figurerne »Patriarkerne Abraham, Isak og Jacob, den Sidstnævnte omgivet af sine 12 Sønner«.

30 Korresp. 1890-92, i NM, 2. afd.

31 Under bunden graveret: I taknemmelighed for aarene 1917-65 som organist og kirkesanger. Maja og Andreas Lykke.

32 Den nuværende sognepræst anvender et privat sygesæt, stemplet P. Hertz, Kbh. (19)11.

Fig. 28. Altartavle nr. 1, med maleri, Kristus i Emmaus, udført 1895 af Anker Lund (s. 2693). NE fot. 1981. - *Altarpiece no. 1, with painting, Christ in Emmaus, by Anker Lund 1895.*

33 Guldsmeden ejede et skib, der bl.a. sejlede på Liibeck. Bøje 1982, s. 179.

34Jfr. Randlev alterkalk, s. 2479.

35 Venligst oplyst af gørtlerfirmaet.

36Jfr. fot. 1912.

37 LA Vib. Århus bispearkiv. Hads herredsbog 1687 (C 3.1104).

38Jfr. fotos i NM og plan 1890 ved R. Frimodt Clausen.

39 Mackeprang: Døbefonte, s. 413.

40 Skitse, fot. og indb. 1936 ved Einar V. Jensen.

41Jfr. brev af 20. febr. 1979 i NM 2. afd. fra sønnen, N. Dreves Andersen; - I Falling kirke findes en Kristusfigur af samme billedhugger, der er født i Ørting.

42 Se: Francis Beckett: Danmarks Kunst, I, 1924, s. 22 og 27 og Poul Nørlund: Gyldne Altre. Jysk Metalkunst fra Valdemarstiden, 1926, især s. 152-154, der indgående har behandlet krucifikset og dets forhold til de øvrige, gyldne krucifikser. - I øvrigt: Nationalmuseets vejledning til Danmarks Middelal-

der, 1972, red. af Tage E. Christiansen, s. 30; Martin Blindheim, i *The Year 1200. A Symposium*. The Metropolitan Museum of Art, Dublin, 1975, s. 439f., Harald Langberg: *Gyldne Billeder fra Middelalderen*, 1979.

43 Lisbjerg (s. 1400ff.), Åby (s. 1443ff.), Tamdrup (Skanderborg amt) og Tirstrup (Randers amt).

44 Pladerne fordeler sig således, på korsstammen: 1 plade med hele figuren, dens hoved, bageste glorieskive, skulderpartiet og ned til figurens tåspids. 1 plade med Guds hånd. 1 plade med alterkalken. - På tværarmen: til hver side 1 plade med en arm og en hånd. - Korsarmsenderne består hver af 1 plade med trepasset samt 1 med kapitællisten; den nedre går i ét med tappen. I alt 13 plader hvortil kommer en halv, øvre glorieplade. Pladerne er fæstnet med nitter, dels på træets kanter, dels ved de vandrette sammenfø-ninger.

45 I modsætning til Poul Nørlund (anførte arbejde s. 154: vidtåbne øjne) antages, at øjnene er lukkede, idet der ikke ses nogen øvre øjenlågskant (eller pupiller, der dog findes udeladt på nogle af periodens figurer), hvorimod den nedre øjenlågskant er kraftigt markeret. Også øjnenes modellering og sammenhæng med øjenkrogene synes at angive øjenlåg. 46 Oven over øverste ribben på figurens højre side ses en revne i metallet.

47 Korstræet er desuden 14,2 cm bredt og 2,5-3 cm tykt, kraftigst forneden.

48 Svarende til Gunhildkorsets konstruktion, jfr. Harald Langberg: *Gunhildkorset*, 1982, s. 80, fig. 71-72.

49 Af Harald Langberg (se note 48), s. 83 kaldt »et beskåret firpas«. - Næsten tilsvarende korsarmsafslutning (dog uden evangelisttegn) findes på et krucifiks i Sdr. Borris, Ringkøbing amt, samt på flere krucifikser fra 1200'ernes senere del, jfr. til eks. Sdr. Asmindrup (DK Holbæk, s. 194).

50Jfr. Poul Nørlund, s. 117 og fig. 95 E.

51 Glorierne har buetunger som Kristi glorie, tydeligst hos Lukasoksen. Kristi glorie er i øvrigt afvigende fra korsglorierne på alle de øvrige gyldne altre og krucifikser.

52 Ni bossen på hver af de tre korsarmsender, ti - mindre - på heraldisk venstre korsarm.

53 Edgar Hürkey: *Das Bild des Gekreuzigten im Mittelalter*, Worms 1983, s. 24. Le Mans-krucifikset findes i Musée Tesse. Vedr. Frederiksstad-krucifikset, se *Die Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holstein*, Landkreis Schleswig, 1957, s. 238. - Jfr. tillige korset i katedralen i Nevers, Paul Thoby: *Le Crucifix des Origines au Concile de Trente*, Nantes 1959, fig. 248f.

54 Se korresp. i NM 2. afd.

55 I konceptet til Magnus Petersens indb. 1890 nævnes, at korset var angrebet af orm. »Tværstykket er

meget løst fæstet til Langstykket, Metalpladerne paa nogle Steder beskadigede og løsrevne, navnlig er Pladen, som danner Glorien om Christi Hoved, meget løs. Christi Hoved har paa højre Side et stærkt Indtryk af et Slag eller Stød, og en Stump af Tappen forneden paa Korset er beskadiget. Et raat gennem-boret Hul af en Tommes Diameter findes under Iohannes Emblemet foroven; det er det eneste Sted, hvor Metallet er tabt; de øvrige Fejl kunne let repareres og Træet styrkes ved en Impregnation.« M. P. anbefalede, at museet erhvervede korset og medsendte en tegning og et fotografi, begge nu forsvundne.

56 Ingen indb. herom findes, kun nogle fotografier fra før istandsættelsen, formodentlig o. 1926.

57 Niels Mortensen har, ifølge indskrift, 1837 skænket en altertavle til Gosmer kirke, udført i Peder Jensen Koldings værksted. - Chr. Axel Jensen har i korresp. 1936 vedr. Ørting-stolens restaurering ventileret muligheden af, at denne kan være et ungdomsarbejde af P.J. K.?

58 Ifølge restauratoren synes himlen ikke at have haft topornamenter.

59 Restaureringsindskrift malet indvendig i stolen.

60 I frisen var spor efter kvadre eller lign. med ca. 80 cm. s mellemrum; en mønjerød farve blev fundet på arkitravlistens øverste led; indb. 1936 ved Einar V. Jensen.

61 Ifølge Chr. Heilskov, i JYSaml. 4. rk. II, 291, skulle bogstaverne referere til Jens Sørensen, Østergaard.

62 Jfr. skitse og indb. af S. A. Claudi Hansen 1910 samt plan 1890 ved R. Frimodt Clausen.

63 Zachariasen: Orgelfortegn.

64 Disposition m.v. meddelt af sognepræst Valdemar Aastrup.

65 Venligst meddelt af sognepræst V. Aastrup.

66 Ved Einar V. Jensen; det ene englehoved nyskåret.

67 Indskriften suppleret efter S. A. Claudi Hansens indb. - Tilsvarende indskrift findes på ↑ klokke fra 1747 i Tandslet (DK, Sønderborg, s. 2438). Klokkestøberen (1725-72) støbte overvejende små klokker, se Th. Hach: Lübecker Glockenkunde, Lübeck 1913, s. 257.

68 1944 omhængt i vuggebom.

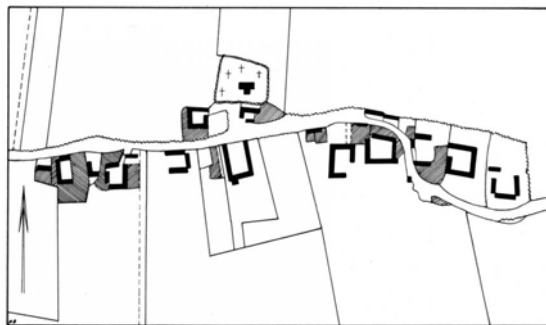

Fig. 29. Ørting 1:10000. Målt af Carl August Wesenberg 1794 og inddelt samme år af Johann Friedrich Wesenberg. - *Map of the village.*

Fig. 30. Ørting set fra luften 1:10000. Nord opad. Geodætisk Institut fot. 1954. (Reproduceret med tilladelse fra Instituttet). - *Part of the village seen from the air.*

69 RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528/29. 108 A, nr. 21.

70 En mulig gravskrift over sognepræst Jens Hiersing, †1722, er omtalt i ØjyHj. XI, 1946, s. 172 (jfr. Ny Kirkehist. Saml. V, 1869-71, s. 431f.).

71 Jfr. tillige den lidt afvigende sten i Hansted (Voer hrd.).

72 Wibergs præstehistorie, II, 685, fødselsåret 1694 og dødsdatoen 10. febr. 1771?

73 Efter formen næppe et E.

74 Jfr. Hvilsted, s. 2616, med henvisninger.

SUMMARY

The original parts of Ørting church, the chancel and the nave, probably date back to the last decades of the 12th century. The facades were constructed of granite ashlar, while field stones

were used for the inner side of the walls. About the year 1500 a vault was added in the chancel and a porch erected in front of the south door. The most recent part of the church is the to-

wer, which was constructed in 1891 replacing a bell-frame in the churchyard.

The modest interior of the church formerly contained furniture of an outstanding nature, especially the so-called Golden crucifix from the first third of the 1200's. This has been in the National Museum since 1892 and belongs to the group of "golden" altars and crucifixes which adorned a number of churches, cf. Lisbjerg and Odder.

The church's Late Medieval High altarpiece bearing the figures of three female saints has also been preserved, although it was considerably changed in the 1700's. In 1896 it was hung on the north wall of the nave, when a

large altar painting by one of the favourite painters of the time, Anker Lund, was obtained.

The baptismal font is one of the more rare fonts imported from Gotland c. 1250. The pulpit was made c. 1630. The bell was cast 1742 by a Lübeck founder, Adam Planer. Nearly all churches at one time owned a bier, and here an example is preserved from the period shortly before 1750 which corresponds to that of Bjerager.

Two Romanesque tombstones are set in the south wall of the chancel which are related to stones in Gylling and Spørring. These were very likely executed by the same stonemason.